

האיום הכלכלי

דן בן-דוד

לאחר שלוש שנים רצופות של ירידה ברמת החיים בארץ, באה שנת 2004 עם גידול של 2.4% בתוצר לנפש, המדד המקובל למדידת רמת חיים במדינה. בהינתן החלופות, זהו הישג חשוב שאסור להמעיט בחשיבותו. בזמן שרמת החיים של האזרח הממוצע בארה"ב גדלה ב-16% מ-1996 עד 2003, רמת החיים של הישראלי הממוצע חזרה ב-2003 לרמתה ב-1996. לכן, טוב שב-2004 רמת החיים עברה את הנקודה שבה היינו לפני 8 שנים.

ככל הנראה, המשק הישראלי מתחיל לצאת מהמיתון העמוק וחוזר אל תוואי הצמיחה ה"רגיל" שלו, וזו בדיוק הבעיה. התוואים ארוכי טווח ה"רגילים" שעליהם נמצאת המדינה מאז שנות השבעים – צמיחה נמוכה המלווה בשיעורי אבטלה, עוני ואי-שוויון גבוהים וגדלים בהתמדה – המאיימים על קיומה העתידי.

מדינת ישראל סתתה מהכיוון בשנת 1973. מלחמת יום הכיפורים היתה הקטליזאטור למפנה. אחריה, בשנות השבעים, שינתה המדינה את סדר העדיפויות הלאומי שלה מקצה לקצה. השתרשה תרבות שלטונית ממחוזות חשוכים, הבינוניות והשטחיות העפילו לצמרת, חלוקת התקציבים שונתה בתכלית כדי לחזק אינטרסים צרים, אישיים ומשיחיים במקום לאומיים – ואת התוצאות ניתן לראות בגרף.

בשנות השבעים המשק הפך מאחד הצומחים המהירים במערב לאחד הצומחים האיטיים ביותר. אם בעבר ישראל הלכה וסגרה פערים עם המדינות המובילות, מאז שנות השבעים ישראל נסוגה לאחור

בעקביות – כאשר רמת החיים של אזרח ממוצע במדינות המובילות במערב, ה-G7, כמעט הכפילה את עצמה בזמן שרמת החיים בארץ עלתה ב-55% בלבד.

על אף כל מה שעברה ישראל מאז שנות השבעים – מלחמות, אינפלציה תלת-ספרתית בשיעורים שהעולם המערבי לא הכיר מאז מלחמת העולם השנייה, עליה אשר הגדילה את אוכלוסית המדינה בחמישית בתוך שנים בודדות – אירועים אלה התבטאו רק בתנודות סביב המגמה. המסלול עצמו נראה כאילו חקוק בסלע. לא יכולה להיות טעות תפיסתית גדולה מזו. הגורמים המשפיעים על שיפוע מסלול הצמיחה של הטווח הארוך אינם גזירת גורל אלא עדיפויות לאומיות מתוצרת כחול לבן.

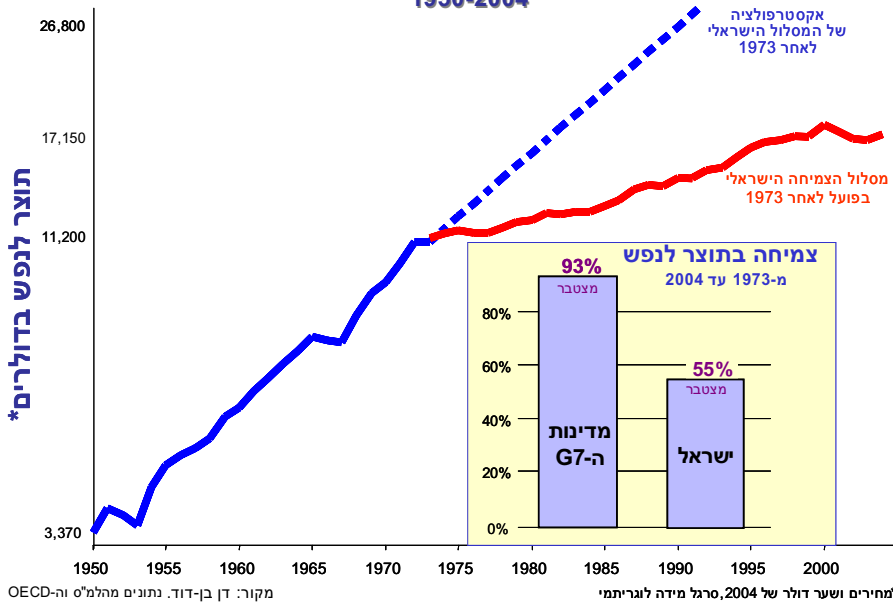
עברה מאה מאז מת הרצל, אך הוא הבין אז מה שרבים מדי מקובעי המדיניות בישראל טרם הפנימו. "צריך שתהיה זו ארץ הבחירה" אמר הרצל, כפי שהוא מצוטט בספרו של נחום גרוס. מדובר לא רק ביהודים בחו"ל עם חלופות, אלא במספר הולך וגדל של ישראלים היכולים לבחור היכן הם רוצים לחיות. הנסיגה היחסית של ישראל בשלושת העשורים האחרונים מסכנת את חוסנה ואת עתידה.

בשנת 1999, עוד לפני שהתחיל המיתון העמוק של שנות האלפיים, כתבתי ב"הארץ" על בעיית הצמיחה ההולכת ומחריפה ("מה קרה לצמיחה", 13 ביולי, 1999) ועל סדר היום החדש הנדרש כדי לשנות את כיוון תוואי הצמיחה. חזרתי על הדברים – ביחד עם חברי בצוות שהוביל חיים בן-שחר – כעבור שנה בישיבת ממשלה מיוחדת שזימן רה"מ ברק, ומאז הצגתי אותם (במינונים שונים) גם בפני רה"מ שרון, שרים, חברי כנסת, מנכ"לי משרדי ממשלה, וקובעי מדיניות רבים נוספים.

אם כל זאת, ברור מאוד שסדר היום הלאומי לא ישתנה עד שהציבור בארץ לא יפנים את השלכותיו החמורות של המצב הנוכחי – ויתחיל לדרוש accountability מנבחרי. על כן, אנסה במאמרים הבאים לשרטט את התמונה הכלכלית-חברתית של מדינת ישראל וכן לפרט את המאפיינים העיקריים של סדר יום חדש אשר גובש במהלך השנים האחרונות בשותפות עם אנשים רבים מן האקדמיה וממסלולים מקצועיים נוספים. ישנה אלטרנטיבה למה שהינכם רואים בגרף.

מסלול הצמיחה של ישראל

1950-2004

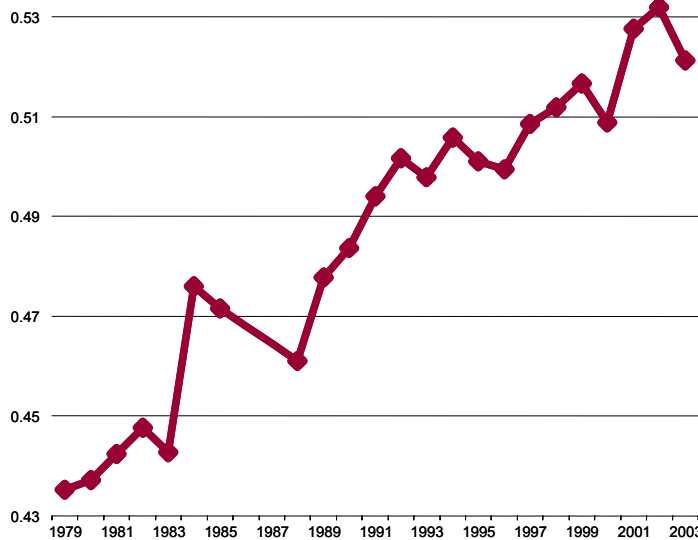
האיום החברתי

דן בן-דוד

שני עמודי תווך כלכליים-חברתיים עיקריים – אם כי, לא בלעדיים – של כל חברה מערבית דמוקרטית הינם רמת חיים גבוהה ופערים נמוכים. כאשר עמוד אחד רעוע, הפגיעה בחברה היא ממשית. כאשר שני עמודי התווך נסדקים, כאשר מדובר בחברה המקבלת הזדמנות אחת כל אלפיים שנה לבנות עצמה מחדש, וכאשר ההזדמנות הזאת ניתנת רק בנווה מדבר קטן עם מקורות דלים ואויבים רבים, אז הסכנה לחוסנה של החברה הופכת לקיומית.

כפי שתיארתי ב"הארץ" ב-4 בפברואר ("האיום הכלכלי"), רמת החיים בישראל הולכת ונסוגה יותר ויותר מאחורי רמת החיים במדינות המערביות המובילות מזה שלושה עשורים ברציפות. במהלך אותה עת, אי-השוויון בהכנסות ברוטו (כלומר, לפני שנלקחים בחשבון תשלומי הרווחה והמיסים) הפך לאחד הגבוהים במערב. אם אין די בכך, אי-השוויון ממשיך לעלות בהתמדה מאז שנות השבעים, כפי שניתן לראות בגרף.

אי-שוויון בישראל על פני זמן, 1979-2003 לפי הכנסות ברוטו*

* מדד הגייני לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים. סדרה ישנה עד 1997 מותאמת לסדרה החדשה הכוללת עצמאיים (לא כולל מזרח ירושלים). מקור: דן בן-דוד, אוניברסיטת תל-אביב. עיבוד נתוני המוסד לביטוח לאומי

תמונת העוני נראית דומה. בסוף שנות השבעים נמצאו קצת יותר מרבע מהמשפחות הישראליות מתחת לקו העוני לפי הכנסתן ברוטו. כתוצאה מעליה מתמדת, רבת עשורים, של מימדי העוני בהכנסות ברוטו, הגענו למצב שבו יותר משליש מהמשפחות בארץ נמצאות מתחת לקו העוני. כתוצאה מהעדר טיפול שורש בגורמים העיקריים להימצאות חלק הולך וגדל של האוכלוסיה הישראלית מתחת לקו העוני, נדרשים סכומים הולכים וגדלים – שעברו מזמן את תקציב הבטחון – כדי למנוע מהתופעה לבוא לידי ביטוי גם בהכנסות נטו המהוות קו הגנה חברתי אחרון במלחמה בעוני ובפערים.

מדובר במגמות אי-שוויון ועוני שאינן ברורות קיימא בטווח הארוך. חלק גדול של האוכלוסיה אינו מקבל את הכלים ואת התנאים להתמודדות במשק מודרני, תחרותי ופתוח – והוא גדל בקצב יותר מהיר מהחלק השני של האוכלוסיה שעליו מוטל נטל המימון הגובר של

מערכת רווחה המספקת טיפול סימפטומטי בלבד. כאשר למגמות אלו מתווספת הנסיגה המתמדת של רמת החיים בישראל לעומת המדינות המערביות המובילות, ובהינתן שבמציאות הגלובלית, הון ואנשים יכולים לא רק לזרום פנימה אלא גם החוצה, צריכים לצלצל כל פעמוני האזהרה במדינת ישראל. מה שעברנו בעשורים האחרונים אינו גזירת גורל אלא תוצאה ישירה של העדיפויות הלאומיות שלנו מאז שנות השבעים.

זוהי האנומליה וההבטחה שנקראת ישראל. אין עוד מדינה בעולם עם תכונות כלכליות-חברתיות כה חמורות, ובאותו הזמן היא גם בעלת נקודות אור כה בוהקות בתחומים כה חשובים להצלחתה. לא קיימת מדינה מחוץ לגבולות ארה"ב עם אוניברסיטאות טובות יותר, עם רופאים מוכשרים יותר, עם טכנולוגיה עילית איכותית יותר, ועם פוטנציאל רב יותר – עדיין.

ידוע מה הן הבעיות. ידוע לאן הן יכולות להוביל. ידוע גם איך ניתן לטפל בהן, וישנו עדיין הזמן לעשות זאת. צריך להיות ברור שזו אנומליה שלא תוכל לשרוד לאורך זמן. או שהאור ינצח ויגיע לכל פינה בארץ, או שלבסוף הוא יכבה – עם כל המשתמע מכך על עתידו של הבית השלישי. הכל בידנינו.

האיום החינוכי

אלוף (מיל') הרצל בודינגר

נשיא ראדא אלקטרוניקה
מפקד חיל אוויר לשעבר
יו"ר ועדת א.ל.ה.

ד"ר דן בן-דוד

חוג למדיניות ציבורית
אוניברסיטת תל-אביב
חבר בוועדת א.ל.ה.

במדינה שמרחף מעליה, בנוסף לאיום הבטחוני, גם איום כלכלי וחברתי – נסיגה בת שלושה עשורים ברמת החיים יחסית למדינות המובילות במערב, וגידול משמעותי ומתמיד בעוני ובאי-שוויון לפסגות בינלאומיות – הגיעה העת לתת פתרונות שורש. אחד הגורמים העיקריים, אך כמובן שלא היחיד, להתדרדרות הכלכלית-חברתית המתמדת הוא קריסתה של מערכת החינוך.

מאחת המערכות הטובות בעולם בשנות הששים, הפכה מערכת החינוך בישראל לגרועה במערב ומתחת למספר גדול של מדינות מתפתחות. לפי מבחני TIMSS שניתנו לתלמידי כיתות ח' בשנים 1995 ו-1999, ניצבת ישראל במקום ה-39 מבין 53 מדינות בתחומי ליבה מרכזיים כגון מתמטיקה ומדע – מה שרומז על יכולת לאומית עתידית לקלוט, ליישם ולפתח טכנולוגיות חדשות הדרושות למשק צומח, ולהפעלת מערכות נשק ומודיעין מתקדמות הדרושות לקיומה של מדינה במצב בטחוני-מדיני כמו שלנו.

הפערים בחינוך הישראלי גדולים יותר מהפערים בתוך 49 מ-52 המדינות האחרות, דבר שמצביע על מימדי האי-שוויון הצפויים בהכנסות של ילדינו. אם אין בכך די, התלמידים המצטיינים, אלה שיובילו את המדינה בעוד דור, דורגו במקום ה-35 בהשוואה לתלמידים המצטיינים של המדינות האחרות. ממצאים במבחנים בינלאומיים נוספים כגון PISA ו-PIRLS מאוששים את תוצאות TIMSS כפי שמבחינים באוריינות של צה"ל למתגייסים שהינם ילדי הארץ משקפים התדרדרות דרמטית בשיעור העוברים ברמה הנדרשת – 60% בשנות השמונים, 40% לפני שש שנים, ו-32% בלבד ב-2003.

זוהי האמת הקודרת על מצב החינוך והשלכותיו החמורות, ומכאן הצורך האקוטי בשינוי מבני מימדי בכל הקשור לחינוך הציבורי במדינת ישראל. צורך זה הביא להקמתה של ועדת א.ל.ה. העצמאית, בה היינו חברים, אשר בחנה במהלך שנתיים וחצי את המערכת בכללותה והציעה בפעם הראשונה תוכנית מערכתית לרפורמה מבנית במערכת החינוך. חודשיים לפני הגשת דו"ח א.ל.ה. המסכם לשרת החינוך והצגתו בפני ועדת החינוך של הכנסת, הוקמה באופן רשמי הוועדה הממלכתית בראשות שלמה דברת עם מנדט זהה למטרות שהצבנו לעצמנו: בחינה כוללת של מערכת החינוך.

לאור מה שמתחיל להסתמן כתהליך שחיקת דו"ח דברת עד כדי ביטולו האפשרי, חשוב להזכיר במה מדובר. דו"ח דברת מציע פתרונות שורש רציניים לחולי המערכת. מורים מצטיינים, וישנם רבים כאלה, המקדישים שעות רבות אחרי הצהריים, בערב ובחופשות, לא יצטרכו עוד לעבוד ללא תגמול. הביורוקרטיה הענפה והבזבזנית של משרד החינוך תקוצץ באופן משמעותי, מה שישחרר משאבים רבים שיוכלו סוף סוף להגיע אל התלמידים. למנהלי בתי הספר יינתנו בפעם הראשונה סמכויות נרחבות בד בבד עם האחריות המוגברת על רמת הלימודים בבית ספרם. במקום תנאי קבלה ירודים מאוד במסלולים קיימים להכשרת מורים, ידרשו כל מי שירצו להיות מורים להתמקצע ולקבל לפחות תוארי BA או BSc (במקום BEd) עם תעודת הוראה. יום לימודים ארוך יאפשר לילדים לקבל סיוע ממוריהם אחר הצהריים במקום לחפש זאת אצל מורים פרטיים, ובינתיים להורים רבים תתאפשר ההצטרפות למעגל העבודה.

גם אם ישנם הבדלים מסוימים בדרכי הביצוע, קיים דמיון רב ברמת הקונספט בין המודל שמציעה ועדת דברת לבין הפתרון שהוצע על ידי ועדת א.ל.ה., וסביר להניח שכל ועדה רצינית שתקום בעתיד תגיע למסקנות דומות. לכן, ישנו צורך עליון ביישום מימדי של המלצות דברת וקיומו של הליך מזוהו לתיקון בעיותיה העיקריות (וישנן לא מעט כאלה). מדובר בהזדמנות נדירה למדי – קיומה של תוכנית חשובה מאוד והעובדה שקיימת הסכמה בין שלושת הקודקודים העיקריים, שרת החינוך, שר האוצר וראש הממשלה ליישומה ולתקצובה – לטיפול שורש מעמיק באחד התחומים המרכזיים הקובע את חוסנה החברתי-כלכלי-בטחוני של מדינת ישראל. זהו צו השעה בחברה עם שעון חול שהולך ומתרוקן.

האיום הבריאותי

דן בן-דוד

מדינה עם עתיד חייבת מנהיגות עם חזון, אופק, יושרה ויכולת תכנון. הנסיגה היחסית של ישראל לעומת מדינות המערב מאז שנות השבעים בתחומי הכלכלה, החברה והחינוך מדברת בעד עצמה על מרבית נבחי הציבור שלנו במהלך אותה תקופה. חוסנה החברתי של מדינה, שעליו מושתתת עוצמתה הבטחונית, נקבעת על ידי רמת החיים, מימדי הפערים הפנימיים, ואיכות החיים.

לאיום הבריאותי תפקיד מרכזי במישור האחרון. זו מדינה עם רופאים מהעולם הראשון ותרבות ניהולית מהעולם השלישי הדוחקת את חוליה, כמו עניים בפתח, למסדרונותיה בשעותיהם החלשות ביותר, הממיתה אותם טרם עת בגלל תקצוב הדחוק טיפול נמרץ וסל בריאות כלפי מטה בסולם העדיפויות, המייצרת פערים גדולים מאוד באיכות הציוד הרפואי ברחבי הארץ. בהינתן סכומי הכסף שהיא מוציאה על בריאות, היתה המדינה צריכה להיראות אחרת לגמרי.

ההוצאה הלאומית לבריאות כאחוז מהתוצר מעמידה את ישראל במקום השמיני לעומת 29 מדינות מערביות. מצד שני, מספר המיטות לטיפול כללי ל-1000 איש הינו 2.2 בלבד – בתחתית הסולם המערבי. בזמן שתפוסת המיטות במחלקות פנימיות בחו"ל הינו 65-75%, הממוצע השנתי בארץ היה 106% ב-2003, כאשר במהלך החורף מדובר על תפוסה של 150-200%! אם אין די בכך, אחוז ההשקעה מתוך ההוצאה הלאומית לבריאות ירד מ-6% ב-1980 ל-3.7% ב-1990 ול-3.9% ב-2000, אז אל תצפו לשיפור בעתיד הנראה לעין.

מאז הונהג חוק הבריאות הממלכתי, ההוצאות הפרטיות גדלו מרבע לשליש מההוצאה הלאומית לבריאות. משלמים יותר, אך התורים לרופאים מומחים בקופות החולים רק הולכים ומתארכים.

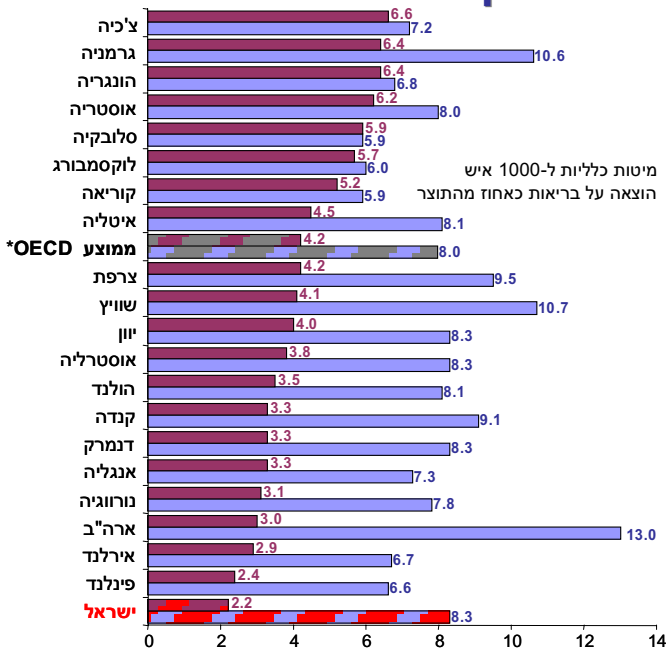
כ-5% מהמיטות באירופה, 10% בארה"ב, הינן ביחידות לטיפול נמרץ. בתל-השומר ישנן 1600 מיטות – אך רק 10 ביחידה לטיפול נמרץ. באיכילוב ישנן כ-1000 מיטות (לפי התוכנית "בולדוזר"), ו-9 בלבד ביחידה לטיפול נמרץ. גם כאשר הציוד נתרם, מישהו מונע תקצוב עבור צוות רפואי שיכול היה להפעילו.

מיטות ביחידה לטיפול נמרץ עולות פי שלוש ממיטות רגילות. לכן, מתקצבים פחות מיטות ביחידות לטיפול נמרץ (עם שיעור תמותה של 15%) ושולחים את יקירנו לחדרי טיפול נמרץ

ביחידות הפנימיות (עם שיעור תמותה של 65-85%). אמנם ההבדלים בפועל אינם כה גדולים משום שחוסר מקום ביחידות לטיפול נמרץ מאלץ אותן לשלוח חולים עם סיכויי הישרדות נמוכים יותר לחדרים, אך הציוד הנחות וההשגחה הדלילה גוזרים את גורלם של מרבית הנשלחים.

בעיית מערכת הבריאות אינה מחסור בכסף, אם כי באופן אישי הייתי מגדיל את תקציב הבריאות על חשבון העדיפויות הלאומיות של השר הנוכחי. אך קודם, צריכים לדעת לאן הולך הכסף שאנו מוציאים על בריאות. כרגיל במחוזותינו, אין אחראים, אין אשמים, אין שקיפות – ואין על מי לסמוך בהנהגה הלאומית. הגיע העת שראש הממשלה ימנה כח משימה לאומי, כמו בחינוך, המורכב מאנשי מקצוע מהשורה הראשונה בבריאות, עבודה סוציאלית, ניהול, כלכלה ומשפט כדי לעשות סדר במערכת הקובעת – תרתי משמע – את החוסן שלנו.

היחס בין הוצאה לבריאות לבין מיטות אשפוז

* הממוצע מתייחס לכל 28 מדינות ה-OECD שעבורן ישנם נתונים על יחס ההוצאה לתוצר ולכל 22 המדינות עם נתונים על מספר מיטות.

מקור: דן בן-דוד, אוניברסיטת תל-אביב. נתונים ממשרד הבריאות שמקורם בלמ"ס ו-OECD.

האיום התקציבי

דן בן-דוד

סיפורו של סל הבריאות יכול להוות משל לדרך שבה נקבעות העדיפויות הלאומיות של מדינת ישראל. הוועדה הציבורית שתפקידה לקבוע את התוספות לסל דורשת להכליל בתוכו תרופות וטכנולוגיות חדשות בעלות של 470 מיליון ש"ח. אך ממשלת ישראל אינה מאפשרת תוספת לסל העולה על 200 מיליון ש"ח. "אין כסף".

כמה סעיפי תקציב אחרים משפיעים על איכות חייו יותר מטיפול רפואי בשעת הצורך? האם במדינה הזורקת סכומים של 290 מיליון ש"ח ומעלה בתור סוכריות בהסכמים קואליציוניים לא ניתן למצוא עוד 270 מיליון אשר יחולקו לחולים מכל המפלגות, העדות והזרמים? אין הכוונה להגדלת תקציב המדינה אלא לשאלה אחת פשוטה: לאן באמת הולך כספנו?

הגיע הזמן לנפץ את האשליה הציבורית שאין למדינת ישראל מספיק כסף כדי לעשות סדר בביתה. לא הכל הולך לבטחון – אם כי, יותר מדי מתבזבז שם ללא שקיפות ובקרה ציבורית ראויה. נשאר די והותר למטרות אזרחיות.

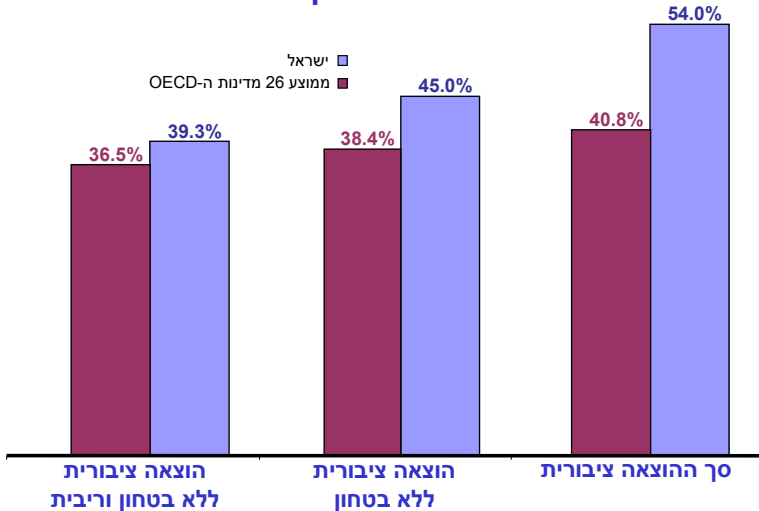
לפי בנק ישראל, ההוצאה הציבורית בשנת 2003 הגיעה ל-268 מיליארד ש"ח, המהווים 54% מהתוצר. באותה שנה, היתה ההוצאה הציבורית הממוצעת במדינות ה-OECD 40.8% מהתוצר. אך בניגוד לדעה הציבורית הרווחת, ההפרש בהוצאה אינו רק בגלל הוצאות בטחוניות גדולות בארץ. גם ללא ההוצאה הבטחונית, ההוצאה הציבורית האזרחית בישראל מגיעה ל-45% מהתוצר לעומת 38.4% בממוצע ב-OECD.

במילים אחרות, לא חסר בארץ – ומזה שנים רבות, לא חסר – כסף בתחום האזרחי, בהשוואה ל-OECD. לכן, לא היתה כל הצדקה לנסיגה היחסית ברמת החיים או לגידול המתמיד בעוני ובאי-שוויון במשך שלושים השנים האחרונות. הכל עניין של סדר עדיפויות. היה כאן "מהפך" בכל המובנים בשנות השבעים – בהיקפים ובהשלכות שמעטים קולטים עדיין – ומאז סטתה המדינה ממסלולה. כפי שמתברר, זו היתה סטיה הרת אסון.

כתוצאה מההוצאה הציבורית הגדולה כל כך, נטל המס הגבוה בארץ אינו מספיק ואנו נאלצים לקחת הלוואות. רק תשלומי הריבית על ההלוואות בשנת 2003 הגיעו ליותר מ-29 מיליארד ש"ח. לשם השוואה, מדינת ישראל זורקת לים – קרי, משלמת למלווים במקום לבנות תשתיות ולספק שירותים – מדי שנה סכום הגדול בהרבה מכל ההוצאה הציבורית לחינוך יסודי ועל-יסודי בארץ. זהו סכום הדומה, לא לסל הבריאות, אלא להוצאה הציבורית לבריאות כולה. כך נראה סדר היום של מדינת ישראל מאז שנות השבעים.

הגיע הזמן שהציבור בארץ יחליף דיסקט, ישנה את מערכת ההפעלה ויפנים את העובדה שמדובר בכסף שלנו המופקד בנאמנות אצל מי שבחרנו להחליט על אופן חלוקתו. חברי הכנסת והממשלה לא זכו בפיס וקיבלו מאיתנו מיליארדי שקלים – פרי עמל רב שאנו משלמים כמסים מדי שנה – כדי להאדיר את שםם ולספק גיובים לחברי מרכז. הגיע העת ששיקולים לאומיים, במקום לאומניים, יתחילו לגבור סוף סוף על שיקולים אישיים וסקטוריאליים צרים. אחרי שלושים שנה, הגיע העת ל"מהפך" חדש – כזה שיחזיר את המדינה לתוואי השפיות.

הוצאה ציבורית, 2003 אחוז מהתוצר המקומי הגולמי

מקור: דן בן-דוד, אוניברסיטת תל-אביב
עיבוד נתוני בנק ישראל, OECD, וה-CIA

הדרך לתפנית כלכלית-חברתית

דן בן-דוד

אולי נדרשת קצת יותר צניעות משר האוצר לפני שהוא מכנס מסיבת עיתונאים כדי לבשר לאומה על כניסתנו הצפויה למועדון עשר המדינות המובילות במהלך עשר השנים הבאות. מדובר באותו איש שכבר נתן נאום כמעט זהה בשנת כהונתו הראשונה כראש הממשלה ב-1996. אז, רמת החיים הממוצעת של מדינות ה-G7 היתה גבוהה משלנו ב-38%. מאז, עלתה רמת החיים במדינות ה-G7 ב-17% בזמן שרמת החיים בישראל עלתה ב-3% בלבד (אילולא שנת 2000 שהיתה יוצאת דופן, היתה בכלל ירידה של 2% במקום עלייה). לכן, יסלח לנו שר האוצר אם נחסוך מעצמנו הקרנה חוזרת של סרט האימה מאולפן ההפקה שלו ושל מפלגתו.

מדובר במדינה אשר רמת החיים של תושביה הולכת ונסוגה בהתמדה מזה שלושים שנה ברציפות מהמדינות המובילות בעולם. מימדי העוני ואי-השוויון בה הולכים וגדלים בהתמדה במהלך אותה תקופה ומגיעים היום לרמות הגבוהות במערב. האם מדינה כזו באמת יכולה לשנות כיוון? במזרח הפרוע בו אנו נמצאים, השאלה הקיומית אינה אם זה אפשרי – התשובה חיובית – אלא מה נדרש כדי שנצליח.

טיפול שורש אמיתי מחייב מתן כלים ותנאים לעובד הישראלי כדי שיוכל להתמודד בהצלחה במשק פתוח ומודרני. ב"תוכנית מתאר לשיפור מצב התעסוקה בישראל" מציג צוות אקדמי בין-תחומי שבראשו עמדתי (חברי הצוות כללו שני סוציולוגים, נח לוי-אפשטיין וחייה שטייר, ושני כלכלנים, אבנר אחיטוב והח"מ) מדיניות מערכתית המשלבת פתרונות של טווח קצר עם פתרונות של טווח ארוך. עיקרי התוכנית:

1. תמריצים לעבוד והקטנת נטל המס:
  - א. החלפת תמריצים לאי-עבודה בתמריצים לעבודה,
  - ב. איחוד ושקיפות של כל מקורות הסיוע והסבסוד,
  - ג. איחוד כל הכנסות המשפחה מכל המקורות והרחבת בסיס המס,
  - ד. הקטנת היקף ההוצאות הציבוריות כדי לאפשר הקטנת נטל המס.
2. צמצום ניכר במספר העובדים הזרים.
3. רשת משולבת הכוללת:
  - א. השלמת השכלה (תוכנית "הזדמנות שניה"),
  - ב. הכשרה מקצועית,
  - ג. השמה תעסוקתית.
4. שיפור ניכר במערכת החינוך עם:
  - א. חינוך חינוס חובה בפועל,
  - ב. יום לימודים ארוך,
  - ג. תוכניות העשרה מסובסדות לילדים ונוער בשעות אחר הצהריים.
5. שדרוג משמעותי בתשתית התחבורתית.
6. השקעה במחקר ופיתוח.
7. שינוי בתרבות השלטונית: (א) אכיפה רצינית של החוקים, (ב) מדיניות אמינה, (ג) אופק מדיני.

לכאורה, כבר עושים הכל. האמנם? רוצים שיותר אנשים יעבדו, אך מה החוכמה לקצץ רק בערוצי התמיכה הפורמליים מבלי לגעת בערוצי הזרמה אדירים הנסתרים מעיני הציבור בסעיפי תקציב לא-שקופים? היכן קולו של שר האוצר בקשר לאי-אכיפת חוקי עבודה בסיסיים כמו שכר מינימום? האם זה רציני לגרש עובדים זרים לא-חוקיים ביד אחת בזמן שהיד השניה ממשיכה להנפיק היתרי עבודה חדשים, ובזמן שאין כל מהלך לייקר באופן משמעותי את עלות העסקת הזרים לעומת עלות העסקת ישראלים? השמה נוסח תוכנית וויסקונסין אינה תחליף למתן כישורים תואמי שוק מודרני אצל בוגרי מערכת חינוך ירודה שהינם בגיל העבודה – ואין הכוונה לעוד תוכניות נכשלות להכשרה מקצועית מהסוג הקיים היום.

חובת דיווח על הכנסות – עם אכיפה וענישה מרתיעה – תאפשר לאתר את הנוקמים באמת בזמן שהכללת מס הכנסה שלילי תגביר את התמריץ לעבוד, תשלים הכנסות נמוכות, ותתמרץ דיווח של פעילות עסקית.

משמעות שיפור ניכר בתשתית התחבורה במדינה עם תקציב מוגבל אינה זריקת מיליארדים על רכבות מיותרות לאילת או איטיות (יותר מאוטובוס) דרך בית שמש לאזור לא-מרכזי בירושלים. שיפור ניכר במערכת החינוך אינו תואם את שתיקתם הרועמת של שרי החינוך והאוצר כאשר ממשלתם חותמת על הסכם קואליציוני הפותר לחלוטין את החינוך החרדי מכל רפורמה.

כל סיכוי לתפנית מהותית במגמות ארוכות הטווח מותנה במעבר מתוכניות חלקיות גדושות סיסמאות ושיווק לעשייה מקצועית, רצינית ומערכתית.